ВАСИЛЬ ДЕРЕВІНСЬКИЙ

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ОУН

Міжнаціональні відносини продовжують залишатися одним з основних питань політичної діяльності сучасних країн. Україна в цьому відношенні не є винятком. Процес становлення новітньої Української держави потребує розробки і реалізації різних аспектів державного будівництва, в тому числі вироблення державної концепції етнонаціональної політики. Для стабільного та ефективного функціонування цієї концепції необхідно ґрунтовно вивчити особливості здійснення етнонаціональної політики різними українськими урядами та структурами українського визвольного руху. Зокрема значний і вагомий матеріал для наукового дослідження становить етнонаціональна політична діяльність українських визвольних формацій 1920–40-х рр.

У цій роботі зроблено спробу розкрити позицію ОУН(б) щодо національних меншин. Актуальність цієї проблеми полягає в тому, що вона досі не отримала комплексного висвітлення, хоч окремі її аспекти вивчали різні дослідники, зокрема С. Бутко, В. Косик, О. Рафальський, В. Сергійчук, Л. Шанковський та ін.

У 1920–30-х рр. ОУН не надавала великого значення питанню національних меншин, воно не знайшло відображення у постановах І Великого збору ОУН. Потрібно зазначити, що в той час серед частини членів ОУН існувало дещо критичне ставлення до польського, російського і єврейського народів, яке виявлялося у трактуванні цих національних спільнот як таких, що є негативно налаштовані до українського народу і вороже ставляться до ідеї утворення Української держави. Наприклад, один із членів ОУН В. Мартинець висловив думку, що євреїв потрібно поборювати як ворогів і намагатись ізолювати або виселити їх з України, щоб у майбутній Українській державі вони не створювали деструкції[1]. Ці слова В. Мартинця певною мірою стосувалися також поляків і росіян.

Така позиція щодо названих національних меншин базувалась на тому, що ні в 1920–40-х рр., ні перед тим вони не виявляли підтримки ідеї незалежності України. На ставлення ОУН до поляків вплинуло, зокрема, те, що відновлена у 1918 р. Польська держава розпочала війну проти Української республіки й захопила частину української території, на якій упродовж 1920–30-х рр. проводила антиукраїнську політику. Польська ж громадськість не виступала проти такого ставлення до

[1] *Мартинець В. Жидівська проблема в Україні. – Лондон, 1938. – С. 21.*

українців, навпаки, сприяла колонізаторським діям влади. Радянський Союз діячі ОУН вважали наступником Російської імперії, у якому роль російського народу як поневолювача інших народів не змінилася. Що ж до євреїв, то у 1917–21-х рр. на території Української Народної Республіки вони здебільшого підтримували більшовиків, а на теренах Західноукраїнської Народної Республіки проголосили для себе право екстериторіальності (хоча були випадки співпраці євреїв з українською владою)[2]. Отже, єврейське населення діяло на користь ворогів українського народу як своєю пасивністю, так і безпосередньою участю у поневоленні українців. Таким чином, позиція ОУН щодо росіян, поляків та євреїв була зумовлена ставленням цих національних меншин до українців, а також принципом колективної відповідальності цілого народу за дії окремих його представників.

Для кращого висвітлення цієї проблеми варто подати слова І. Лисяка-Рудницького, який зазначав: "Український націоналізм був протиросійський і протипольський не в сенсі ворожості до російського і польського народів, але тільки в сенсі природної й законної ворожнечі до російського і польського володіння над Україною. Українські націоналісти не мали претензій до територій, що не були заселені українцями. Але, обстоюючи самобутність власної країни, вони неминуче мусили бути противниками Росії і Польщі, які панували над нею. Так само природною й законною була ворожість українського націоналізму до чужих колонізаторських елементів на Україні"[3]. Тобто український націоналістичний рух узяв за основу природне ставлення до явищ, спричинених окупацією. Природним було й те, що поодинокі члени цього руху мали власну позицію щодо цієї проблеми.

Однак такі погляди не були притаманні всім членам ОУН, не знайшли вони відображення й у постановах великих зборів і конференцій ОУН. У процесі кристалізації етнонаціональної концепції наведені вище думки витіснялись і піддавалися справедливій критиці. Це яскраво простежується в статті О. Лоґуша "За правильний підхід", надрукованій в офіціозі ОУН "Ідея і чин" на початку 1943 р. Автор вказував, що надмірне захоплення провідників української революції пацифізмом і космополітизмом призвело до поразки української революції 1917–20-х рр. і перемоги російського імперіалізму та шовінізму. Тому, щоб у майбутньому здобути перемогу, потрібно було, на думку деяких діячів українського визвольного руху, перейти до якомога радикальнішого імперіалізму й шовінізму[4]. Такі настрої серед членів ОУН О. Лоґуш пов'язував

---

[2] *Брик О. Українсько-єврейські взаємини. – Вінніпег, 1961. – С. 168, 257.*

[3] *Лисяк-Рудницький І. Націоналізм // Нариси з історії нової України. – Львів, 1991. – С. 65.*

[4] *Степанів О. [Лоґуш О.] За правильний підхід // Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто – Львів, 1996. – Т. 24. – С. 111.*

із повільним формуванням етнонаціональної концепції ОУН, яке зумовлювалося недостатнім усвідомленням потреби приєднати іноетнічну силу до власного визвольного руху. У зв'язку з цим, на думку автора статті, мусив минути певний час, поки діячі ОУН виробили чітку позицію з цього питання і почали зважати на політичний глузд, звільнятися від чужих впливів.

У кінці 1930 – на початку 1940-х рр. у середовищі ОУН з'явилася зацікавленість національними меншинами. Питання співпраці з ними стало предметом розгляду окремих праць, а також знайшло відображення в програмних документах ОУН, починаючи з постанов II Великого збору ОУН (квітень 1941 р.). Керівники ОУН прагнули визначитися зі ставленням до національних меншин, щоб нормалізувати відносини з ними й домогтися від них підтримки або принаймні нейтрального ставлення під час боротьби з основними ворогами незалежності України.

Проблема взаємин із національними меншинами порушувалася в інструкції "Боротьба і діяльність ОУН", яку навесні 1941 р. Провід ОУН надіслав своїм низовим структурам. У документі наголошувалось на необхідності налагодити міжнаціональні взаємовідносини. Разом з тим зауважувалося, що до росіян, поляків та євреїв, які проживають на українських землях, треба ставитися з певним застереженням як до колонізаторів, здебільшого негативно, упереджено налаштованих щодо українців, зокрема щодо ідеї відновлення Української держави. Визначальним фактором у міжнаціональних відносинах, згідно з інструкцією, мало бути ставлення національних меншин до українського визвольної боротьби. Задля випередження диверсій з їхнього боку не рекомендувалося призначати осіб цих національностей на керівні посади в адміністрації майбутньої Української держави (в різні історичні періоди подібних поглядів дотримувалися й інші визвольні рухи). При цьому, однак, передбачалося надання неукраїнцям різних функціональних посад у державно-господарському апараті[5].

У першій половині 1940-х рр. з'явилася ціла низка праць провідних діячів ОУН, де чітко окреслювалась позиція щодо національних меншин. Закликаючи національні меншини до участі в українській визвольній боротьбі, ОУН наголошувала, що це принесе користь і для них та буде гарантією їхньої лояльності до українського визвольного руху. Зокрема Д. Мирон підкреслював: "До національних меншин в Україні український націоналізм поставиться так, як вони поставляться до визвольних змагань українського народу"[6]. Лідери українського визвольного руху стверджували, що влада в майбутній Українській державі, а зараз, у роки

---

[5] *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3833. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 38.*

[6] *Максим Орлик [Мирон Д.] Ідея і чин України. – Б/м, 1941. – С. 118.*

боротьби за її незалежність, ОУН та УПА (як виразники інтересів українського народу) гарантують представникам інших національностей повну рівноправність з українцями і "забезпечать їм повноту розвитку, соціальну справедливість та культурне життя"[7]. "В нашому політичному ладі, – зазначав член ОУН Олег Рись, – кожен нарід буде вповні самоорганізуватися так, як це буде відповідати його потребам, його стилеві життя, його традиціям"[8].

Права національних меншин визначались у програмних положеннях УГВР та УПА. Зокрема в Програмі діяльності підпільного уряду Воюючої України – Української Головної Визвольної Ради – наголошувалось на "забезпеченні громадських прав усім національним меншинам України". Подібне формулювання містила Програма УПА. Там вказувалося, що УПА бореться також за "рівність усіх громадян України, незалежно від їх національності в державних і громадських правах і обов'язках; за рівне право на працю, заробіток і відпочинок"[9].

Вище викладену політичну позицію українського національно-визвольного руху щодо національних меншин можна підсумувати словами С. Бандери: "Наше ставлення побратимське до тих, хто разом з нами бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, толерантне до тих, хто позитивно ставиться до наших змагань за власну державу, вороже – до тих, хто протидіє процесам українського національного відродження і державотворення"[10].

Теоретичні положення своєї етнонаціональної концепції ОУН реалізовувала на практиці. Можна з упевненістю стверджувати, що позиція щодо національних меншин була дієвою і приносила позитивні результати. Це засвідчують факти співпраці ОУН та УПА з представниками різних національних меншин, у тому числі росіян, поляків, євреїв та інших. Хоча загалом ці народи не виявляли бажання співпрацювати з українським визвольним рухом: взаємозближенню перешкоджало побутування стійких стереотипів.

Отже, протягом 1920–40-х рр. концепція етнонаціональної політики ОУН постійно змінювалася, вдосконалювалася. Теоретики українського націоналізму доопрацьовували питання, раніше не враховані або недостатньо висвітлені, зокрема ставлення до національних меншин. Таким чином, на кінець 1940-х рр. ОУН витворила цілісну етнонаціональну

---

[7] *Вировий М. [Прокоп М.] Україна і Росія // Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто – Львів, 1996. – Т. 24. – С. 146.*

[8] *Рись О. Наша боротьба і поневолені Москвою народи. – Б/м, б/р. – С. 14.*

[9] *За що бореться УПА // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2-х ч. За ред. В. Панібудьласки. – К.: Вища школа, 1997. – Ч. 2. – С. 339.*

[10] *Бандера С. Перспективи української революції. – Дрогобич, 1999. – С. 520.*

концепцію, сформовану згідно з попередніми українськими та загальноєвропейськими визвольними тенденціями, а також із загальнолюдськими гуманістичними й демократичними ідеями. Як зауважує український науковець Г. Дичковська, "ідеологія визвольного руху того часу не містила в собі ознак вищості української нації, ненависті чи приниження вартості будь-якої іншої нації"[11]. Схвально оцінює позиції ОУН і російський історик М. Семиряга: "Національна політика ОУН в мене також не викликає неприйняття"[12]. Так, визнаючи за національними меншинами України рівні права з українцями, ОУН прагнула внутрішньо сконсолідувати українське суспільство, налаштувати його на спільну боротьбу із зовнішніми ворогами.

---

[11] *Дичковська Г. УПА і гуманізм // УПА і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940–50 рр.: Мат. Всеукр. наук. конф., Київ, 25–26 серпня 1992 р. – К., 1993. – С. 47.*

[12] *Семиряга М. Предатель? Освободитель? Жертва? (выступление на круглом столе по вопросу колаборационизма) // Родина. – 1991. – № 6-7. – С. 93.*